

Таким чином, від світоглядних принципів та установок, які формуються у процесі духовного освоєння світу людиною та її практичної діяльності, значною мірою залежать розвиток і виживання суспільства. У процесі формування особистості людини засобами педагогіки та практичної психології має сформуватися екологічна свідомість та екоцентричний світогляд, який розглядає людину як частину природи, яка піклується про неї, як про середовище свого проживання. Такий світогляд має сприяти правильному розумінню місця і ролі людини у навколишньому середовищі, що є її продуктом і невід'ємною складовою частиною.

Волеваха І. Б., Волеваха С. В.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІ РИЗИКИ

Активні зміни у різних сферах життя сучасного суспільства: соціально-економічній, політичній, духовній обумовлюють все більшу актуальність проблеми безпеки особистості. Люди частіше опиняються під загрозою негативних впливів, несприятливих умов різного характеру, стають заручниками складних життєвих ситуацій, подій, які ставлять під загрозу задоволення їх базових потреб і цілей, а також ускладнюють нормальне функціонування та розвиток.

Психологічна безпека розглядається науковцями як інтегративна категорія у декількох площинах: у якості стану захищеності та цілісності особистості, у якості процесу, у якості характеристик особистості з точки зору безпеки середовища тощо. І. Баєва визначає психологічну безпеку як стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відбивати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи [Баєва І., 2013]. Н. Шликова розглядає дане поняття як цілісну систему процесів, результатом яких є відповідність потреб, цінностей, можливостей суб'єкта усвідомлюваним характеристикам реальної дійсності [Шликова Н., 2004].

Психологічна безпека особистості проявляється в її здатності зберігати стійкість у середовищі з певними параметрами, в тому числі й під впливом психотравмуючої дії, в стійкості до деструктивних внутрішніх і зовнішніх впливів. Людину, при цьому, слід розглядати не як об'єкт впливу, а як суб'єкта, активного, самостійного діяча, який взаємодіє з навколишнім світом і здатен забезпечити власну психологічну безпеку. Сукупність її індивідуально-психологічних особливостей, система поглядів, світогляду, ставлень до світу створює певний ресурс, потенціал, сукупність можливостей, які допомагають подолати різного роду несприятливі впливи для забезпечення своєї безпеки [Ексакусто Т., 2011].

Загрози психологічній безпеці виникають у різних сферах життя людини та різних типах середовищ, у яких здійснюється її життєдіяльність. Існує ряд досліджень, присвячених проблемам психологічної безпеки освітнього середовища. Однак ця проблематика в основному розглядається з точки зору забезпечення сприятливих умов для тих, хто навчається. Педагогічні працівники виступають скоріше як суб'єкти, завданням професійної діяльності яких є забезпечення психологічної та інших видів безпеки учнів і студентів. Тобто психологічна безпека самих педагогів потрапляє у фокус уваги дослідників нечасто.

Визначимо набір зовнішніх та внутрішніх чинників, що, перш за все, провокують психологічну незахищеність, несуть у собі найбільшу загрозу психологічній безпеці представникам даної групи професій на прикладі науково-педагогічних працівників ВНЗ.

Фактори ризику психологічній безпеці особистості, на нашу думку, доцільно об'єднати у три групи: 1) макрорівень (нормативно-правові чинники на рівні держави, міністерств та відомств, настрої в суспільстві, соціально-економічна ситуація у цілому); 2) мікрорівень (управлінсько-організаційні чинники на рівні ВНЗ та соціально-психологічні, що діють на рівні безпосередніх професійних стосунків педагогів); 3) індивідуальний рівень (особистісні особливості самих працівників). Визначимо характер впливу цих чинників на складові психологічної безпеки науково-педагогічних

працівників ВНЗ, застосувавши модель критеріїв та показників особистісної безпеки Н. Кори [Кора Н., 2012].

Макрорівень:

- погіршення фінансування галузі і матеріально-технічного забезпечення, зниження рівня доходів працівників (компоненти психологічної безпеки, що потрапляють під загрозу: «впевненість у цінності власного «Я», «цілі у житті», «здатність керувати середовищем»);

- падіння престижу роботи в освіті (під загрозу потрапляють такі компоненти: «впевненість у цінності власного «Я», «цілі у житті»);

- зменшення контингенту студентів та його якості внаслідок погіршення демографічної ситуації, конкуренції з боку ВНЗ інших держав тощо (під загрозу потрапляють: «цілі у житті», «здатність управляти середовищем»);

- корупція у системі освіти та науки (під загрозою такі компоненти: «сприйняття світу як сповненого сенсу», «здатність управляти середовищем»);

- формалізація освіти, підміна основних цілей навчання кількісними показниками, переобтяження складною та малозрозумілою документацією тощо (компоненти психологічної безпеки, що потрапляють під загрозу: «сприйняття світу як сповненого сенсу», «цілі у житті», «відчуття залученості», «особистісне зростання»).

Мікрорівень:

- зниження інтересу студентів до отримання знань та вмінь, до навчального процесу в цілому (компоненти: «сприйняття світу як сповненого сенсу», «впевненість у цінності власного «Я», «особистісне зростання», «цілі у житті», «відчуття залученості», «здатність управляти середовищем»);

- конфліктні стосунки зі студентами (компонент: «позитивні стосунки з оточуючими»);

- застосування авторитарних методів управління керівництвом (компоненти: «автономія», «здатність управляти середовищем»);

- несприятливий соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі (компоненти: «позитивні стосунки з оточуючими», «відчуття залученості»);

- фаворитизм, нездорова конкуренція у колективі (компоненти: «сприйняття світу як сповненого сенсу», «позитивні стосунки з оточуючими»);

- відсутність чіткої системи оцінки праці та критеріїв кар'єрного просування (компоненти: «сприйняття світу як сповненого сенсу», «впевненість у цінності власного «Я», «особистісне зростання», «цілі у житті», «здатність управляти середовищем»).

Індивідуальний рівень:

- особистісні вади та обмеження, наприклад акцентуації характеру, тривожність, страхи, комплекси тощо (компоненти: «життєстійкість», «самоприйняття», «здатність приймати ризики»);

- недостатня професійна компетентність / зупинка професійного розвитку (компоненти: «впевненість у цінності власного «Я», «особистісне зростання»);

- криза професійної ідентичності (компоненти: «самоприйняття», «сприйняття світу як сповненого сенсу», «впевненість у цінності власного «Я», «особистісне зростання», «цілі у житті»);

- недостатня сформованість навичок гнучкості та варіативності у стосунках (компоненти: «життєстійкість», «позитивні стосунки з оточуючими»);

- вузький репертуар стратегій копінг-поведінки у складних професійних ситуаціях (компоненти: «життєстійкість», «здатність управляти середовищем»).

Таким чином, працівники освіти піддаються впливу ряду чинників, що несуть у собі потенційну загрозу психологічній безпеці особистості загалом та її окремим компонентам. Їх необхідно враховувати при побудові програм психокорекційного впливу, плануванні психопрофілактичних заходів, проведенні науково-педагогічними працівниками самоаналізу власної професійної діяльності.